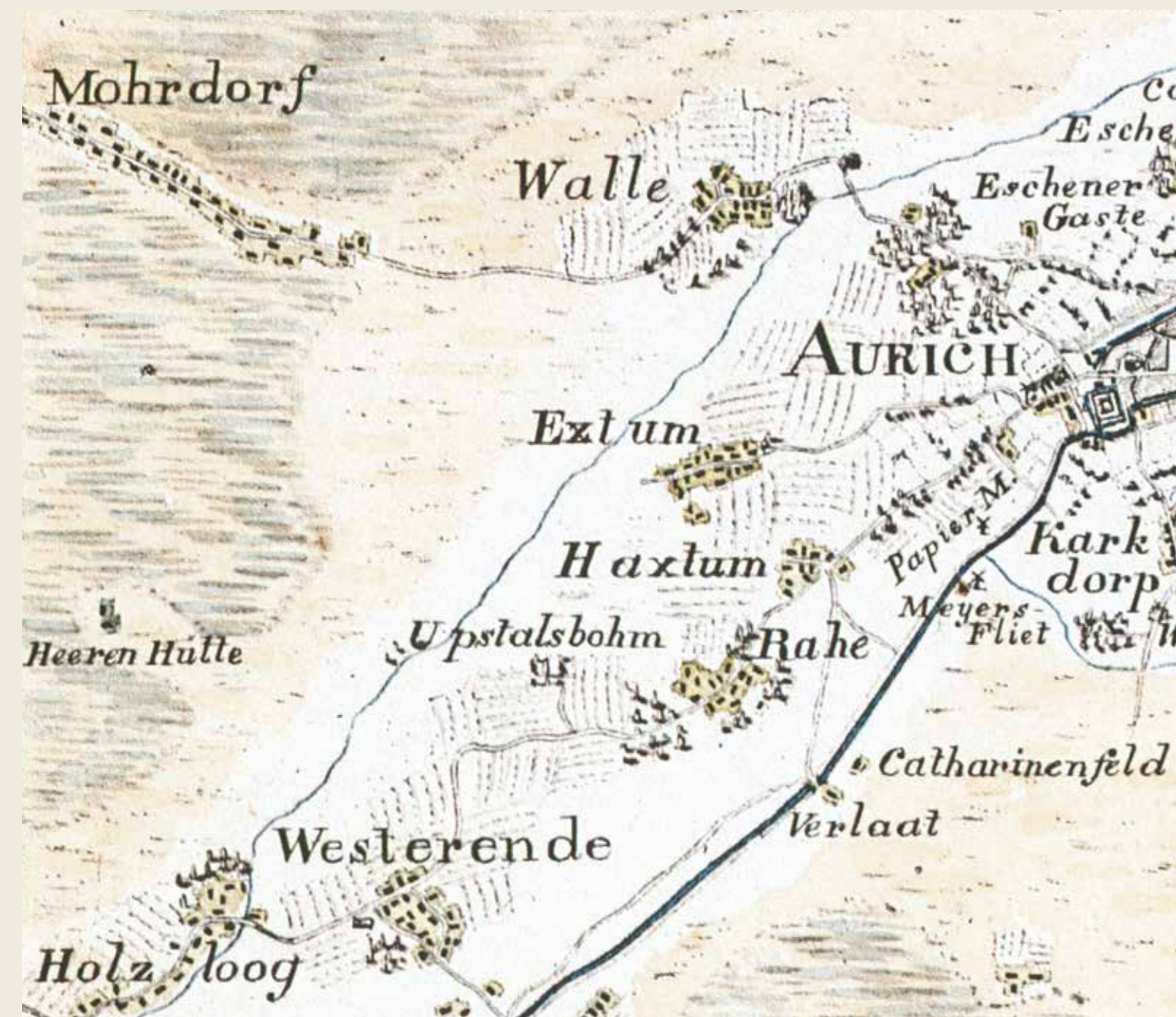

HARTELIJK WELKOM BIJ DE OPSTALSBOOM

U bevindt zich bij de Opstalsboom, een plek van grote betekenis, niet alleen voor Oost-Friesland, maar ook voor het hele toenmalige Friese gebied langs de Noordzeekust. Al meer dan 400 jaar geleden werd de Opstalsboom als “Altaar van de vrijheid” gevierd, en tot vandaag de dag geldt hij als symbool voor de vrijheid van de Friezen.

Locatie van de Opstalsboom vlakbij Rahe op de kaart van Willem Pieter Camp van 1806

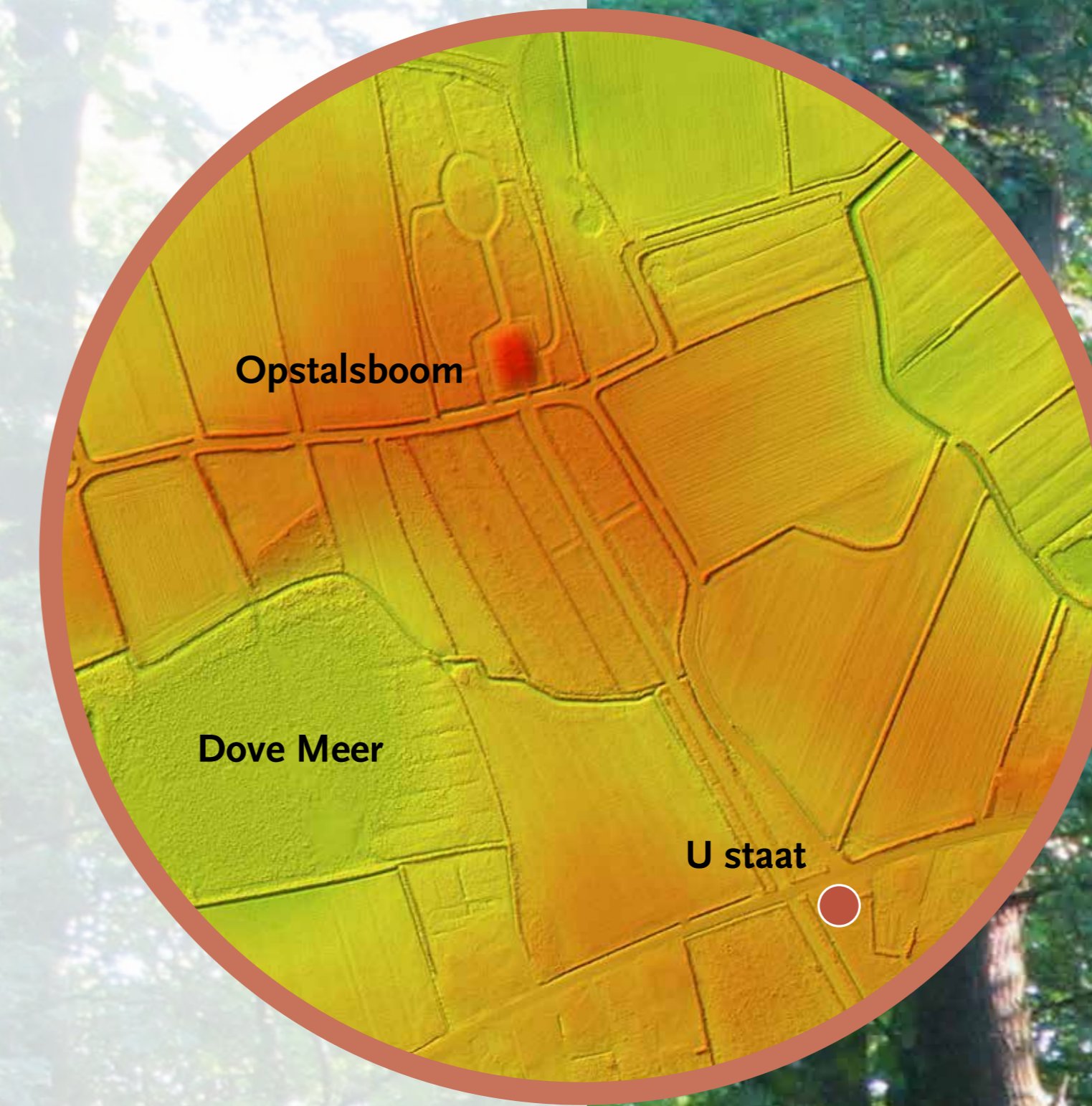
De Opstalsboom was een zorgvuldig gekozen begraafplek. Hij ligt op het hoogste punt van de dekzandrug uit de laatste ijstijd, vlakbij Rahe.

Staatsbibliothek zu Berlin – Preussischer Kulturbesitz

Geromantiseerde afbeelding van de bijeenkomst bij de Opstalsboom, door Ludwig Kittel, 1921

In de middeleeuwen kwamen de afgevaardigden van alle vrije Friese landen bij de Opstalsboom bijeen om contracten en wetten te bespreken. Er was geen vreemde overheersing. De vrije Friezen hadden het recht op inspraak in regionale politiek en persoonlijke vrijheid. In het hele Heilige Roomse Rijk was er geen andere regio met vergelijkbare individuele rechten.

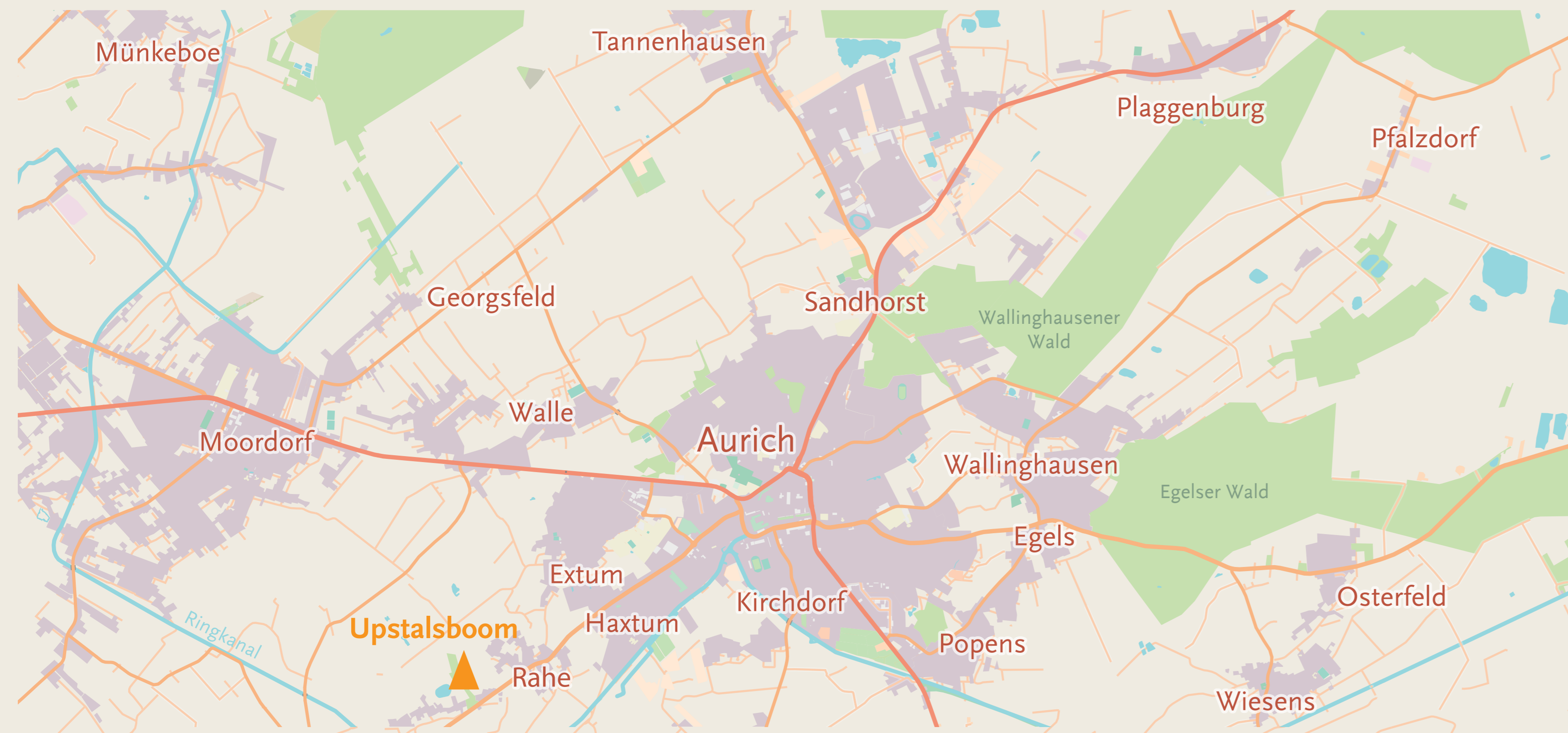
Als u de laan die hier begint naar het noorden volgt, komt u na ongeveer 800 m bij de in 1833 opgerichte stenen pyramide uit die vandaag de dag de zogenaamde 'Opstalsboom' markeert. Oorspronkelijk ging het hierbij om een platte grafheuvel uit de vroege Middeleeuwen, rond 800 na Christus. Langs de laan geven 12 borden informatie over de geschiedenis van de Opstalsboom en de Friese Vrijheid.

FRIESE VRIJHEID – EEN LEVENDE TRADITIE

In het historische bewustzijn van de kustregio speelt de herinnering aan de Friese Vrijheid en de verzamelplaats bij de Opstalsboom ook vandaag nog een grote rol. Zo hebben de steden Aurich en Appingedam (prov. Groningen) nog in 2009 hun stedenpartnerschap op deze plek hernieuwd.

In 2018, bij de sanering van het terrein, zijn er borden met uitleg geplaatst om deze historische plaats toegankelijker te maken. Dit werd mogelijk gemaakt door de betrokkenheid van de stad Aurich, die subsidies uit het programma ZILE verwierf en er een gelijk bedrag tegenoverstelde.

Sinds 1833 heeft de Ostfriesische Landschaft de Opstalsboom in bezit. Dit instituut staat in de directe traditie van de meer dan 550 jaar geleden opgerichte zogenaamde freie ostfriesische Landstände. Als hun opvolger is het vandaag de dag een moderne, regionale dienstverlener op het gebied van cultuur, wetenschap en onderwijs. Het houdt de traditie van de Friese Vrijheid levend.

In 1327 verwierf Appingedam met de 'Buurbrief' bij de Opstalsboom het stadsrecht.

Archief van de Gemeente Appingedam

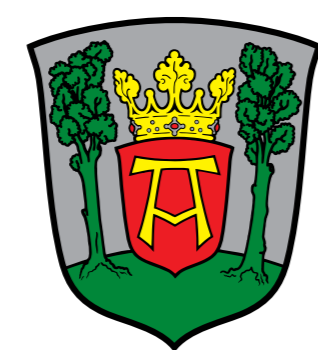

Totius-Frisiae-zegel van het verbond van de Opstalsboom van 1338

Centre historique des Archives Nationales, Paris; kast J.526, nr.4

- Übersetzung Adrian Mills
- Translation Katrin Herzberg
- Vertaling Ilse Gerdes / Anita Willers
- Oversetten Ytsje Steen-Buwalda
- Oersetting

OSTFRIESISCHE LANDSCHAFT

EUROPÄISCHE UNION
Europäischer Landwirtschaftsfonds für die Entwicklung des ländlichen Raums

Bundesministerium für Ernährung und Landwirtschaft

Hier investieren Bund und Land im Rahmen der Gemeinschaftsaufgabe „Verbesserung der Agrarstruktur und des Küstenschutzes“

NATUURLANDSCHAP

De Opstalsboom ligt op een vlakke sedimentrug uit de laatste ijstijd op een hoogte van ongeveer 7 meter boven NN (= NAP). In deze omgeving werden sporen van menselijke activiteiten van al vóór de steentijd gevonden. Vlakbij de Opstalsboom bevindt zich een bijzonder geologisch fenomeen: het Dove Meer. Het bijna cirkelronde water is een pingo die in het Weichselien, één van de ijstijden, ontstond, ongeveer 11.000 jaar geleden. Boven een permafrostbodem vormden zich heuvels met een kern van ijs. Deze konden een hoogte bereiken van 100 meter en een doorsnede van enkele honderden meters. Later bleef hiervan een zogenaamde pingoruïne over, een met water gevulde kom van circa 6 meter diep, met een 2 meter hoge ringwal eromheen. Het meer verlandde en werd uiteindelijk door hoogveen bedekt.

De grafheuvel Opstalsboom ligt op deze ringwal. De plaats was hoog en droog en daarom heel geschikt als verzamelplaats. Via de rivier Sandhorster Ee was hij ook over water bereikbaar.

**OSTFRIESISCHE
LANDSCHAFT**

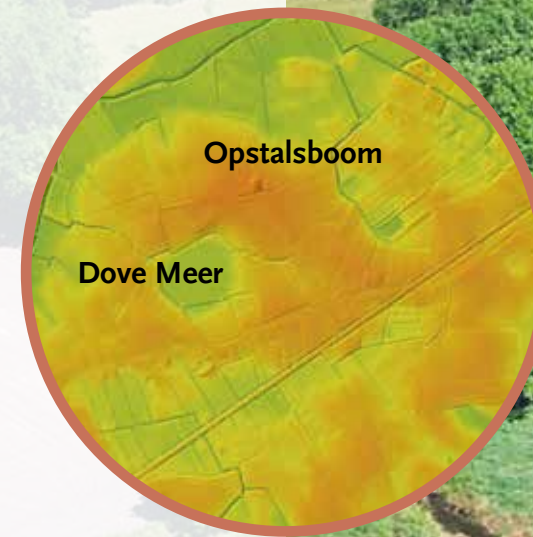
EUROPÄISCHE UNION
Europäischer Landwirtschafts-
fonds für die Entwicklung des
ländlichen Raums

Bundesministerium
für Ernährung
und Landwirtschaft

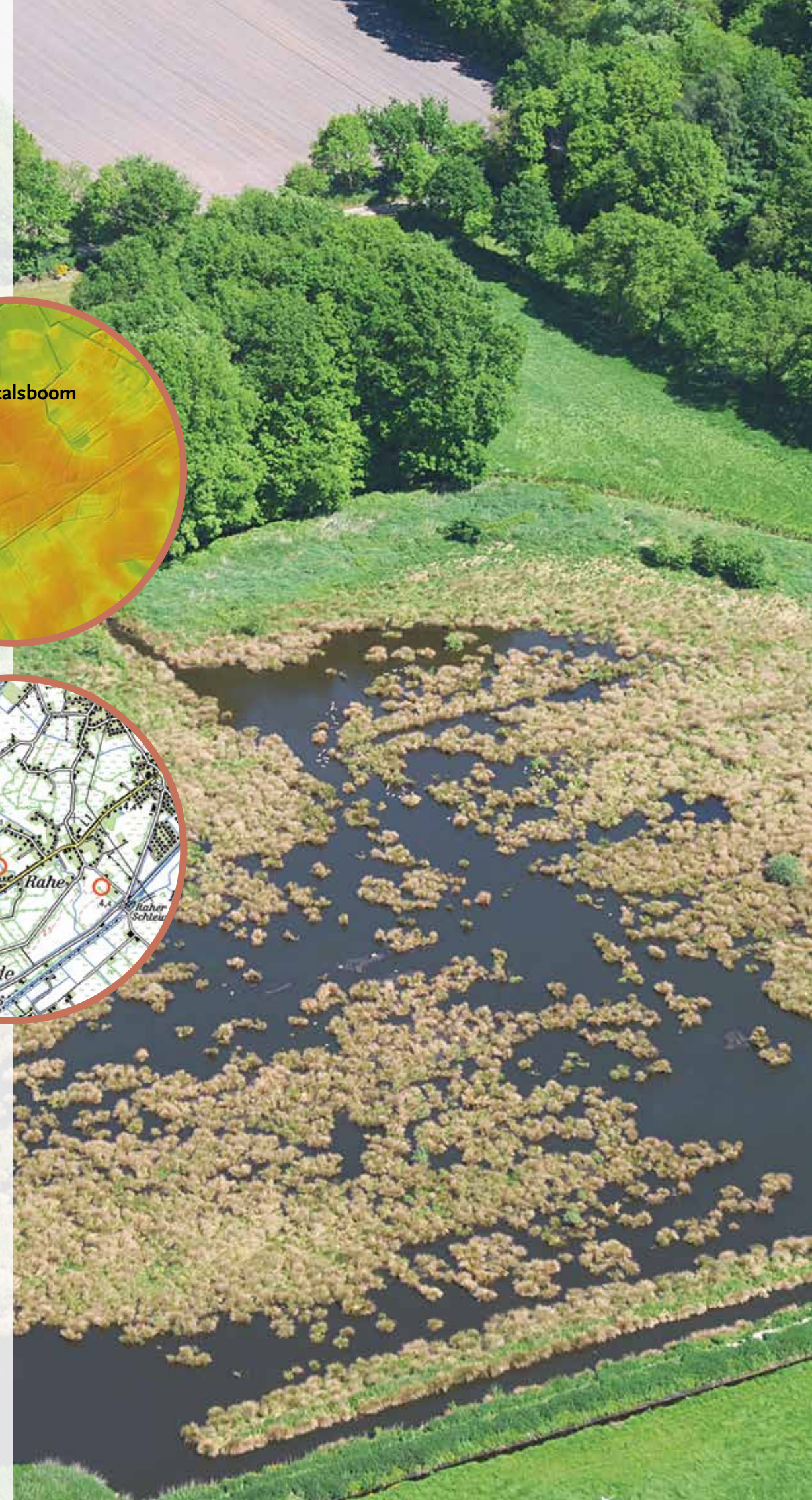
Hier investieren Bund und Land im Rahmen der Gemeinschaftsaufgabe
„Verbesserung der Agrarstruktur und des Küstenschutzes“

Hoogtezonekaart
LGLN, Regionaldirektion
Aurich

**Verdeling van
pingo's in de
omgeving van het
dorp Rahe**
LGLN, Regional-
direktion Aurich,
Axel Heinze

**Luchtfoto
Dove Meer**
Martin Stromann,
SKN Norden

BOOMWALLEN

De omgeving van de Opstalsboom wekt de indruk van een onvervalst natuurlandschap. In werkelijkheid is dit gebied echter door mensen gevormd. Het meest kenmerkende element zijn de boomwallen.

Boomwallen drukken hun stempel op grote delen van het landschap van de Oost-Friese dekzandrug. Zij vormen een toevluchtsoord voor talrijke zeldzame plant- en diersoorten. Vanwege hun grote biodiversiteit gelden boomwallen als cultuuren natuurmonumenten en verdienen zij bijzondere bescherming.

Het boomwallandschap bij de Opstalsboom toont met zijn gebogen vormen nog gedeeltelijk middeleeuwse structuren. Deze dienden oorspronkelijk een eenvoudig doel: de met struiken en bomen beplante wallen zorgden ervoor dat het vee dat op de meent graasde niet op de akkers kwam en daar schade veroorzaakte. Rondom de Opstalsboom bij Rahe is dus nog tot vandaag de dag de ontwikkeling van het landschap af te lezen. De oude, gebogen boomwallen omsluiten het historische vestigingsgebied. De jongere, meest rechthoekige wallen getuigen van de herverdeling van de bouwlanden in latere tijden. Het land bij het direct aan de zuidwestelijke kant grenzende Dove Meer werd pas tussen 1803 en 1807 opgedeeld en van boomwallen en sloten voorzien.

**OSTFRIESISCHE
LANDSCHAFT**

**Boomwalland-
schap bij de
Opstalsboom**

Susanne
Sander-Seyfert

**Luchtfoto
Opstalsboom**

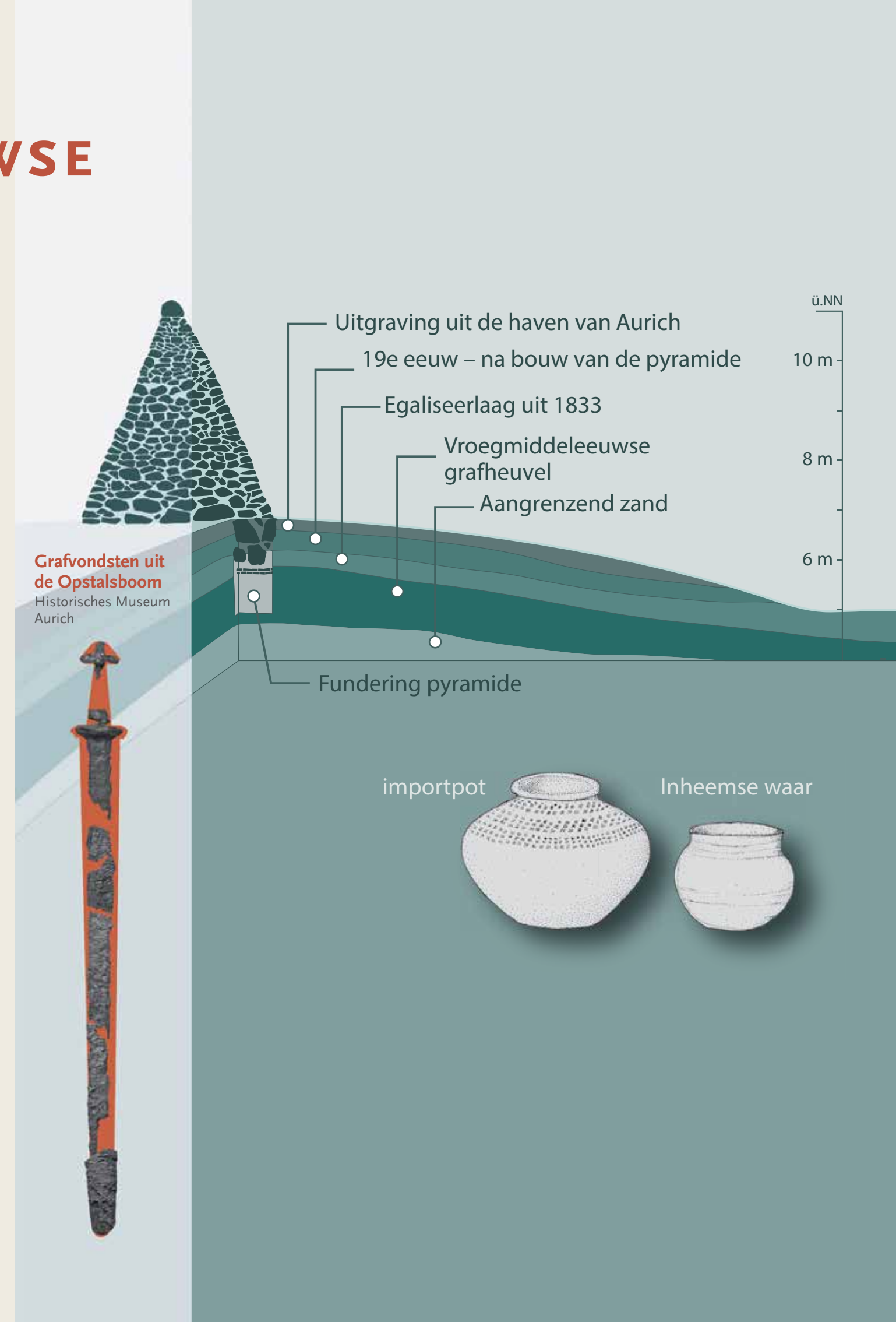
LGLN, Regional-
direktion Aurich

EEN VROEGMIDDELEEUWSE GRAFHEUVEL

Onder de stenen pyramide bevindt zich een vlakke grafheuvel: de 'oorspronkelijke' Opstalsboom. Deze eerste kleine heuvel is een begraafplek uit de vroege middeleeuwen van een familie die ter plaatse in hoog aanzien stond. Pas in de hoge Middeleeuwen werd dit de verzamelplaats van de vrije Friezen.

Al in 1815 en 1833 vond men archeologische resten uit de vroege middeleeuwen: een versierde pot uit het Rijnland, een inheemse kogelpot en een waardevol zwaard. Recenter onderzoek heeft drie urnengraven aan het licht gebracht, alsook de stoffelijke resten van één man en twee vrouwen die daar in de late achtste en negende eeuw zijn begraven. De doden werden rijkelijk toegerust. Zo werden er bijvoorbeeld een stuk of 60 gekleurde glaskralen, een haakvormige sleutel en een mes gevonden die bij een vrouwengraf behoorden. Bij de grafgift van de man hoorden waarschijnlijk het zwaard dat in 1833 ontdekt werd, evenals onderdelen van een gordel en een mes. De herinnering aan de begraafplaats bleef levend tot in de tijd van de friesische Landtagen ('De Friese landdagen') bij de Opstalsboom vanaf de twaalfde eeuw.

VRIJE FRIEZEN

In de welgestelde Friese gebieden aan de Noordzeekust ontwikkelden zich sinds ongeveer 900 na Chr. rechtsverhoudingen die uniek waren in het rijk. Vanaf 1050 slaagde Oost-Friesland erin elke aanspraak op macht van buitenaf door vreemde graven, hertogen en bisschoppen het hoofd te bieden. Tegelijkertijd werd de situatie in het land gekenmerkt door de mogelijkheid van medezeggenschap en het beschikingsrecht van het individu over zichzelf en zijn eigendom. In de Friese gebieden aan de Noordzeekust ontstonden vanaf de 11e eeuw ongeveer 30 kleine staten, autonome landen, geleid naar het voorbeeld van de middeleeuwse steden. Deze staten werden bestuurd door voor bepaalde tijd gekozen 'adviseurs' of 'consuls'. In principe waren alle vrije Friezen voor de wet gelijk, onafhankelijk van hun bezit. Machtsmisbruik en wanbeleid konden worden gecorrigeerd.

Sinds ca. 1100 werden de op dat moment geldende wettelijke statuten ook schriftelijk vastgelegd en vaak in kloosters bewaard. Op de "17 Keuren", de eerste gemeenschappelijk-Friese wettelijke codex, volgden tot in de 14e eeuw een groot aantal Friese rechtsteksten, zoals de Brokmerbrief uit het laatste kwart van de 13e eeuw. Hun macht en hun rijkdom konden de Friezen ook naar buiten tonen, zoals in Marienhaf, met buitensporig grote kerkgebouwen, zoals men elders slechts in steden aantrof.

OSTFRIESISCHE
LANDSCHAFT

Brokmerbrief
Gottfried Wilhelm
Leibniz Bibliothek-
Niedersächsische
Landesbibliothek
Hannover

**Friese krijger,
muurschildering
uit de kerk
van Woldendorp,
Groningen,
rond 1350**
Hans Vermeulen,
Groningen

BIBLIOTHECA
REGIA
HANNOVERANA

DIE SIEBEN SEELANDE

De Friese Vrijheid geldt tot de dag van vandaag als een buitengewoon fenomeen in de geschiedenis. Afgevaardigden van de landgemeenten, met het symbolische getal De Zeven Zeelanden genaamd, kwamen rond Pinksteren bij de Opstalsboom bij elkaar om zich van de onderlinge vrede tussen alle landen en landsdelen te verzekeren en om gezamenlijk de gevaren van buiten het hoofd te bieden. Er zijn bewijzen van soortgelijke bijeenkomsten van ongeveer 1100 tot 1327, met onregelmatige tussenpozen.

In de gemeenschappelijk-Friese Zeventien Keuren staat: “De landsvergadering zal men met de zeven afgevaardigden van het volk uit de zeven zeelanden bij de Opstalsboom houden, op de dinsdag van de Pinksterweek, volgens de wet van

HEERSCHAPPIJ VAN HOOFDELINGEN

Rond 1320 markeert een bouwverbod voor burchten in de Brokmerbrief een keerpunt in de Friese politieke situatie. Een economische crisis, natuurrampen en uiteindelijk een pestepidemie rond 1350 leidden tot de val van het oude systeem. Veel boeren moesten hun hele hebben en houden opgeven. Bezit en macht concentreerden zich bij vooraanstaande families die als 'hovetlingen', d.w.z. hoofdelingen, een geprivilegieerde adellijke positie konden verwerven. Zij verzekerden zich van heerschappij over de landen door de bouw van versterkte steenhuizen en burchten. De Friese vrijheden, zoals het zelfbeschikkingsrecht over de eigen persoon en het eigendom, werden door deze ontwikkelingen echter niet aangetast.

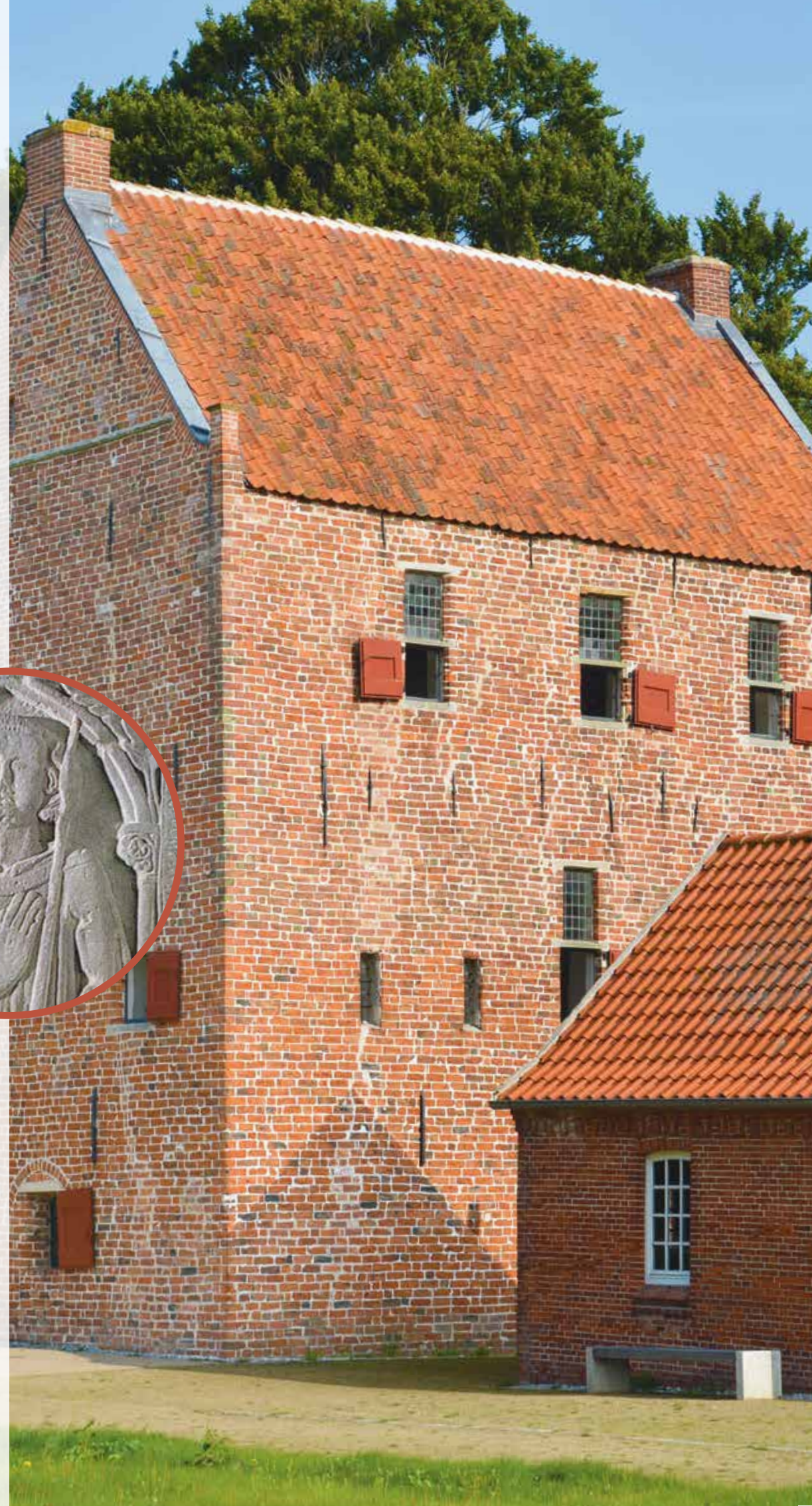
Hun inkomsten verkregen de hoofdelingen uit hun landerijen, handel, maar ook uit piraterij. De tijd van de hoofdelingen werd gekenmerkt door langdurige vetes tussen families, zoals bijvoorbeeld de families Tom Brok, Wiemken, Ukena, Allena of Idzinga. Sinds ca. 1400 werden ook de Victualiënbroeders bij deze twist betrokken. De Oost-Friese hoofdelingen verschaften deze zeerovers onderdak en maakten daardoor met name de Hanzesteden Bremen en Hamburg tot hun vijanden.

 OSTFRIESISCHE
LANDSCHAFT

Het Steenhuis
in Bunderhee

Eppo van
Rinsumageest
Fries Museum,
Leeuwarden

HET GRAAFSCHAP OOST-FRIESLAND

In Oost-Friesland werd er sinds 1400 gepoogd, voornamelijk door de familie Tom Brok en later door Focko Ukena, om de vrije boeren tot heffingen en diensten te dwingen en de vrijheidsrechten te beperken. Dit leidde in 1420 tot een opstand in de Wesermarsch. In 1430 vormde zich in het westelijke Oost-Friesland een 'vrijheidsbond' tegen de bedreiging van de vrijheid van binnenuit, onder leiding van de hoofdeling Edzard Cirksena.

Aan het eind van dit proces werd de familie Cirksena de gravenrang verleend. Sinds 1439 nam deze familie – met een onderbreking van enige jaren – het gezag in de stad Emden over. Ook slaagde Ulrich Cirksena, de zoon van Edzard, erin om het gezag over het grootste deel van de Oost-Friese landen te verwerven. In 1464 werd hij door Keizer Frederik III in de rijksgravenstand verheven en kreeg hij Oost-Friesland als rijksgraafschap in leen. Dit was alleen mogelijk omdat Ulrich door de Oost-Friese adel werd erkend, aangezien hij de vrijheids- en eigendomsrechten van de Friese boeren niet aantastte en hij een standenmaatschappij accepteerde. In de 16e eeuw werden de vrije boeren in plaats van de geestelijkheid een aparte politieke stand – een absolute uitzondering in het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie.

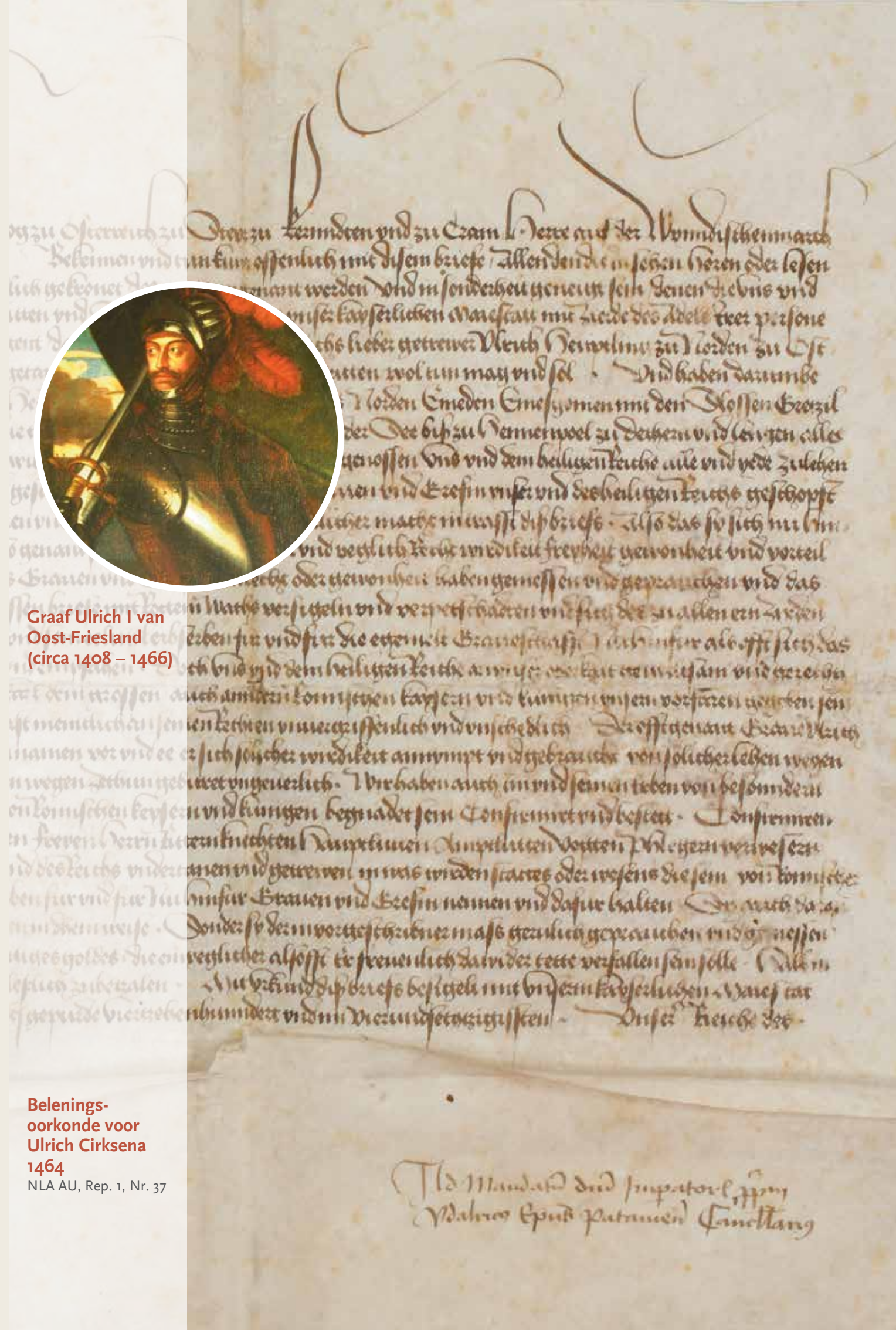
**OSTFRIESISCHE
LANDSCHAFT**

Graaf Ulrich I van
Oost-Friesland
(circa 1408 – 1466)

Belenings-
oorkonde voor
Ulrich Cirksena
1464

NLA AU, Rep. 1, Nr. 37

Id Mandat dnd Imperatoris
Wahres Epus Patruen Camellary

HET IDEE VAN DE FRIESE VRIJHEID

De Opstalsboom had sinds halverwege de 14e eeuw zijn politieke functie verloren. De vrijheidsrechten van de Friezen waren in sociaal en politiek opzicht vanzelfsprekend geworden. Maar rond het eind van de 16e eeuw werden zij tot onderwerp van de veten tussen de regerende Cirksena aan de ene kant en de stad Emden en de afgevaardigden van de standen aan de andere kant. Na de 'revolutie van Emden' en de verdrijving van het gravenhuis uit Emden verheerlijkte de historicus Ubbo Emmius de Opstalsboom daarom als teken van het verzet van de standen en de burgerij tegen de aanspraak op macht van de graven. Als symbool van de Friese Vrijheid diende de Opstalsboom dus ter legitimatie van de politieke en juridische aanspraken van de standen tegenover het regerende gravenhuis.

Ubbo Emmius beschreef door een misverstand dat het rijksvrije Friesland in de middeleeuwen een boom en een geharnaste man met een lans in het gezamenlijke zegel zou hebben gevoerd. Daarmee leverde Emmius de opstandige burgers van Emden een model voor het zegel van de door hen opgerichte krijgsraad met een 'Opstals-boom' en een weerbare vrije Fries.

OSTFRIESISCHE
LANDSCHAFT

Ubbo Emmius
(1547–1625)

Het Opstalsboom-
zegel van de
krijgsraad van
Emden
rond 1600
Ostfriesisches Landes-
museum Emden

UBBO EMMIUS
Grethanus Frisius,
Historiarum et Linguae Graecae in Academia Grœ-
ningana et Omlandica Professor optime moritus,
eiusdemque Rector primus.
Natus A. 1547. d. 5. Dec. Mort. A. 1625. d. 7. Dec.

HET WAPEN VAN DE OPSTALSBOOM

Na een hevige politieke machtsstrijd waren er volgens het Akkoord te Osterhusen van 1611 – de Oost-Friese ‘grondwet’ – twee rechtmatige soevereine heersers: het gravenhuis en de landstanden. Sindsdien bleven beide partijen verwikkeld in een bittere strijd. De Oost-Friese graven werden in 1654 tegen een geldbedrag tot de rijksvorstenstand verheven. Om die reden wilden de landstanden – ook Ostfriesische Landschaft genoemd – net zo’n erkenning van hun bijzondere positie als tweede soevereine heerser. Dit bereikten zij in 1678, toen Keizer Leopold I de landstanden een eigen zegel en wapen verleende – een unieke gebeurtenis in het rijk.

Het zegel van de ‘Krijgsraad van Emden’ van 1595 met de afbeelding van een geharnaste krijger met lans en zwaard onder de eikenboom diende daarbij als model voor het wapen van de Ostfriesische Landschaft. Deze voert dit wapen tot op heden als rechtsopvolger van de landstanden en als parlementair-democratisch publiekrechtelijk lichaam.

 OSTFRIESISCHE
LANDSCHAFT

Sierpagina
voor de verlening
van het wapen aan
de Ostfriesische
Landschaft 1678
NLA Au, Dep. 1, 5421

Zegelstempel
van de Ostfriesi-
sche Landschaft
met Landschafts-
wapen

DE PLAATS VAN DE FRIESE VRIJHEID

Aan de locatie van de Opstalsboom werd van oudsher een belangrijke symbolische waarde toegekend. Toch bleef de daadwerkelijke plek vlakbij Rahe tot ver in de 19de eeuw slechts een braakliggende, door bomen omringde heuvel op de dorpsakker die nog tot het gemeentebezit hoorde. Zo wordt hij op de eerste afbeelding getoond, een gravure uit 1796, vervaardigd door de architect en ondernemer Conrad Bernhard Meyer (1755-1830) uit Aurich.

Sinds 1777 veranderde dit beeld. Toen werd voor de eerste keer het voorstel gedaan om een monument op te richten op de heuvel van de Opstalsboom, omdat deze symbool zou staan voor de Friese vrijheid als een 'democratische volksstaat'. Verschillende vertegenwoordigers van de burgerij van Aurich die zich van de betekenis van deze plek bewust waren, stelden in 1814 nog een keer voor om een monument op te richten. Een obelisk zou de Oost-Friezen herdenken die in de bevrijdingsoorlogen tegen Napoleon waren gesneuveld. Er werd een model van hout gemaakt, een pamflet geprint en geld ingezameld. Omdat het initiatief niet voldoende steun kreeg, kon het project niet worden gerealiseerd, maar de Opstalsboom was nu in het publieke bewustzijn verankerd als plaats van de Friese vrijheid.

 OSTFRIESISCHE
LANDSCHAFT

Ontwerp voor het monument uit 1814. C.B. Meyer, Aurich

Gravure uit 1796 door C.B. Meyer, Aurich

OPSTALSBOOM

HET MONUMENT VAN DE OPSTALSBOOM UIT 1833

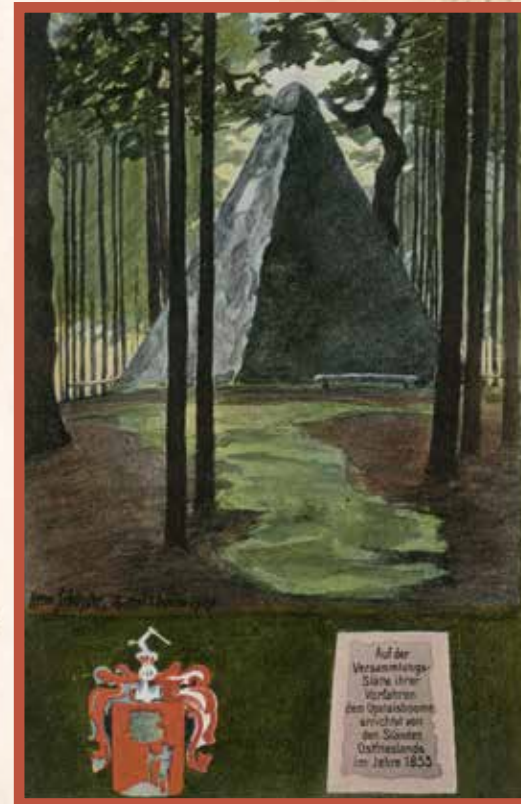
Aan het begin van de 19de eeuw dreigde de Opstalsboom nog onder de ploegen van de aangrenzende boeren tot akkergrond te worden gemaakt. In 1833 liet de Ostfriesische Landschaft hier, volgens de toenmalige smaak, een pyramide uit veldkeien oprichten. Deze kwamen gedeeltelijk uit de gesloopte middeleeuwse Lambertikerk in Aurich. Van een inscriptie voor de pyramide zag men echter af. Het monument is een symbool voor de aanspraak van de Ostfriesische Landschaft op vrijheden van de standen en autonomie – vooral in de tijden van strijd om de politieke rechten van de landstanden tegen de absolutistische ambities van het koningshuis van Hannover.

De pyramide is een eerste symbool van de nieuwe zelfdefinitie van de landstanden ten aanzien van hun afnemende politieke invloed in de 19de eeuw.

Vanaf de zeventiger jaren van de 19de eeuw ontstonden door aankoop van land rond de Opstalsboom een park en een beukenlaan. De Opstalsboom werd populair. Pas in 1894 liet de Ostfriesische Landschaft een gedenkplaat op het monument aanbrengen: 'Op de verzamelplaats van hun voorouders, de Opstalsboom, opgericht door de standen van Oost-Friesland in het jaar 1833.'

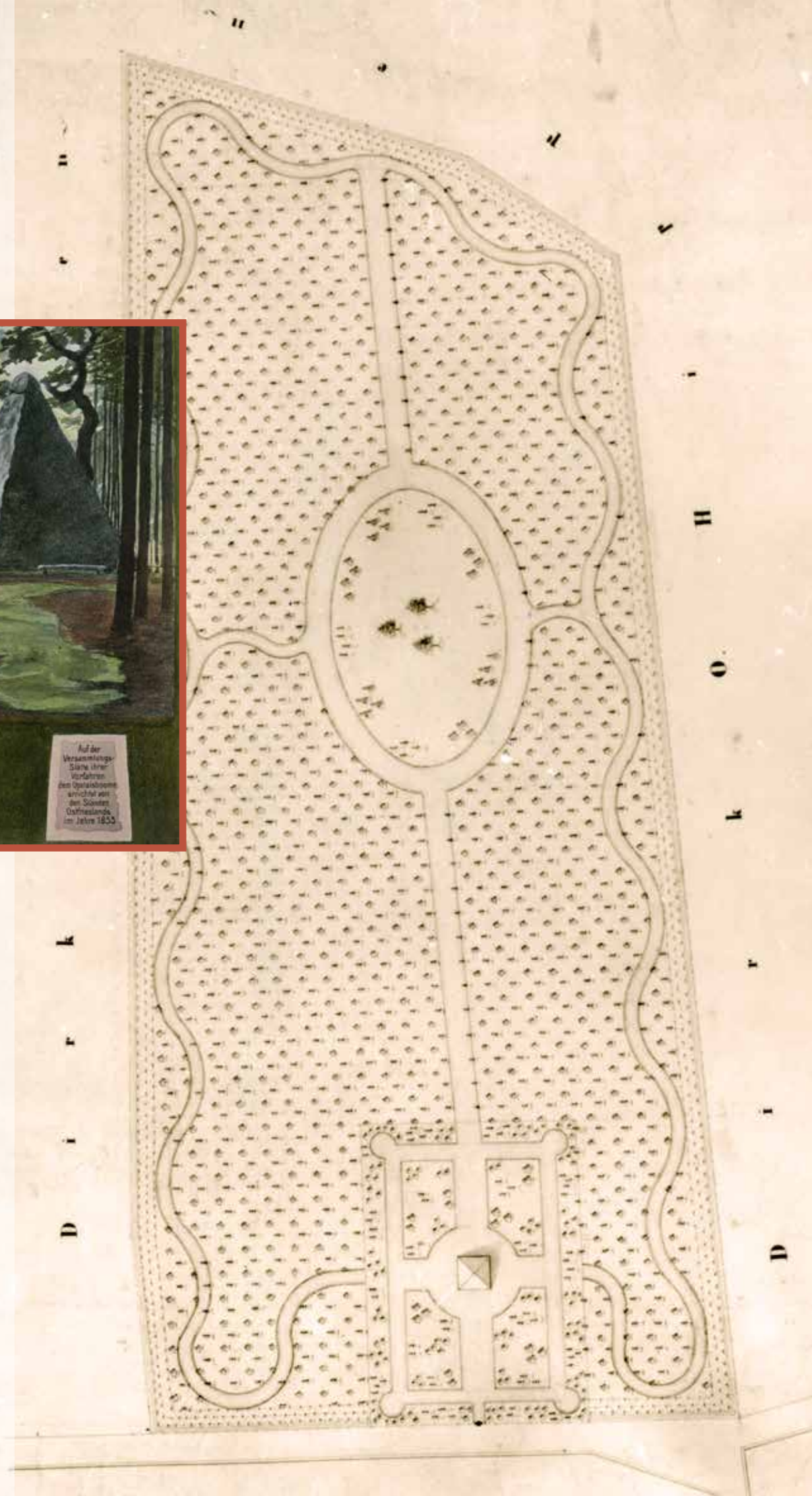

 OSTFRIESISCHE
LANDSCHAFT

Prentbriefkaart
van Hermann
Schüssler, 1909

Plan van het park
van 1870

IN DE 20STE EEUW

Nationale bevoegenheid en massale dood in de Eerste Wereldoorlog leidden in 1916 tot het besluit van de Ostfriesische Landschaft om nog meer terrein bij de Opstalsboom aan te kopen en hier een 'Heldenhain' ('herdenkingsplaats') met een eik voor elke gevallen Oost-Fries aan te leggen. In 1918 zag men van dit plan af.

Na 1933 interpreteerden de nationaalsocialisten de Opstalsboom ten onrechte als Germaanse 'dingplaats'. Er werden plechtigheden en nationaalsocialistische parades gehouden. Maar ondanks andere plannen werden er geen noemenswaardige ideologisch gedreven veranderingen aangebracht.

Na het eind van de oorlog in 1945 vormde de Opstalsboom de historische legitimatie voor een Interfriesse samenwerking, vooral met Nederland. Vanaf 1950 hield de Ostfriesische Landschaft hier de jaarlijkse Ostfriesentag ('Dag van de Oost-Friezen'). In 1955 vormde het terrein het decor voor een internationale bijeenkomst met afgevaardigden van het zesde Friezencongres.

De Opstalsboom en het omliggende terrein zijn in het bezit van de Ostfriesische Landschaft. In het Historische Museum van Aurich zijn vondsten uit archeologische opgravingen tentoongesteld. Op de website van de Ostfriesische Landschaft vindt u verdere informatie.

 OSTFRIESISCHE
LANDSCHAFT

Geromantiseerde
briefkaart door
Gottlieb Kisten-
macher, circa 1910

Plechtigheid voor
de 'Ostfriesentag',
1954

